

תצא ג

יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה" – שלא כתבו בהל' איסור^ב; ובהל' איסור – רי ביאה – א) הביא מקור לזה מהפסוק „אל תחרוש גוי", ב) הוסיף אופן שלא חל איסור זה – „ואם הודיעה בתחלה .. מותר".

והנה מקור דינים אלו הוא בב' סוגי יות בש"ס (כמובא בנ"כ): במס' יבמות^ה הובאה ברייתא דר"א בן יעקב „לא ישא אדם אשתו (אשה) ודעתו לגרשה משום שנאמר אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך"; ובמס' גיטין^ו: „אל ר' משרשיא לרבא אם לבו לגרשה והיא יושבת תחתיו ומשמשתו מהו קרי עלי' אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך".

ומזה שבגמ' הובא הפסוק „אל תחרוש גוי" הן על הדין ד„לא ישא כו' ודעתו לגרשה" והן על הדין ד„לבו לגרשה" והיא יושבת תחתיו כו"י מוכח, שגם הדין השני מקורו בפסוק זה. וא"כ צ"ל, למה הביא הרמב"ם פסוק זה רק בהל' איסור^ב לראי' על הדין הראשון (לא ישא כו') ולא בהל' גירושין (ששם הביא את ב' הדינים הנ"ל)?

ב. וי"ל בכל זה: ידוע שאין דרכו של הרמב"ם בס' היד להביא המקורות בכתוב (שהובאו בגמרא כו') להדינים שכותב באמצע ההלכות והפרקים, אלא כאשר המקור נוגע להגדרת (וכיו"ב)

א. כתב הרמב"ם בהל' גירושין^ז, „לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה, ולא תהי' יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה". וחזר ושנה דין זה בהל' איסורי ביאה^ח, וז"ל: „אסור לאדם לישא אשה ודעתו לגרשה שנאמר אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך, ואם הודיעה בתחלה שהוא נושא אותה לימים מותר".

ולכאורה יש לעיין, אמאי הוצרך הרמב"ם להביא הדין בב' המקומות – בהל' גירושין ובהל' איסורי ביאה?

גם צ"ל השינויים בין ב' המקומות: בהל' גירושין, הביא גם הדין „ולא תהי'

(1) פ"י הכ"א.

(2) פכ"א הכ"ח.

(3) משלי ג, כט.

(4) גם בטוש"ע הובא הדין באה"ע ב"פ: בהל' פ"ר ס"ב סיו"ד ובריש הל' גיטין סק"ט, אבל כן מצינו כמ"פ בטוש"ע שהובאו דינים יותר מפ"א. משא"כ הרמב"ם שלכאורה פחות רגיל בזה אף שכמה דינים (כללים) חזרו עליהם כמה פעמים, ואפילו בפרקים סמוכים זל"ז (כגון שהולכין אחר מנהג המדינה)

ובפרט שביד הכלל „שדרך הרמב"ם לפרש דבריו במקום אחד בס' היד ובמקום אחד סותם דבריו וסומך .. על מ"ש כבר במקום אחר הקודם לזה" (יד מלאכי כללי הרמב"ם כו' את ר'). ונת' במ"א (ראה לקו"ש חט"י ס"ע 373 ואילך) טעם החילוק, כי השו"ע כשמו כן הוא דינים ערוכים לידע איך לעשות המצות בזמן חיובם ומתאים שיבא הדין יותר מפ"א: משא"כ ספר היד שענינו (כמ"ש בהקדמתו) „ויודע ממנו תושב"ע כולה", ידיעת (דיני) התורה, וכאשר נכתב במקום א' „הקודם לזה" – כבר ידוע לו. ורגיל ביד לומר „כאשר בארנו" וכיו"ב. ויש להאריך בכ"ז (ובעזרת קונקורדנציה דהיד). ואכ"מ.

(5) לו, ב.

(6) כן הוא ברי"ף ורא"ש יבמות שם (ובסוף גיטין). וכן גי' מההרשל ועוד – הובא עה"ג שם.

(7) ז, א.

ההלכה, אף שבמנין המצוות שבתחלתו דייק להביא הכתוב וכן בתחלת ההל' (שמן התורה).

ולכן הביא הכתוב דוקא בהל' איסור'ב, כי שם מתבאר עיי' המשך ה' הלכה, ואם הודיעה בתחלה שהוא נושא אותה לימים מותר', שזהו החידוש בהל' איסור'ב, כי היתר זה הוא (לדעת ה' רמב"ם) רק בהדין דתחלת נישואין — לא ישא... ודעתו לגרשה", ולא כשכבר "יושבת תחתיו" — וזה נלמד מהפסוק שהביא, וכדלקמן.

והביאור בזה: במ"ש, "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך" (שמו' ב), שכתוב זה מייירב ב"רעה" שמצ"ע היא מותרת ע"פ תורה, יש לברר — מהו עיקר האיסור בזה, שיש לפרשו בכ' או-פנים: א) ההדגשה בהאיסור ד', אל תחרוש גו' היא — ההנהגה המגונה (ומדה רעה) של האיש החורש רעה, שמרמה את חברו וחורש עליו רעה כאשר חברו "יושב לבטח אתך": ב) שהעיקר הוא הצער ובזיון חברו — שישבתו, "לבטח אתך" היא באופן בזוי (מאחר שחורש עליו רעה).

והנפק"מ מזה להלכה — כאשר ה' "חורש רעה" הודיע לחבירו עד"ז, אלא שחבירו הוא במצב שבכ"ז ממשיך הוא לשבת אתו (מאיזה טעם שהוא): לאופן הא', מכיון שהודיעו מזה, ומעתה אין ישיבתו אתו באופן ד', "לבטח", ואין כאן מרמה, הרי אין זו ההנהגה שאסרתה תורה: משא"כ לאופן הב' — לא יצא מכלל איסור בהודעה זו, מאחר שסו"ס (קשה לחבירו לצאת משיבה זו עם זה שחורש עליו רעה, ו)ה"ה מצטער מזה,

(8) דבהנהגה אסורה מצ"ע — ה"ה עובר משום כמה איסורים המפורשים בתורה, אונאת חברו וכו'.

ולכן יש בזה משום, "אל תחרוש... רעה גו'".

ועפ"ז יש לומר טעם מחלוקת ה' פוסקים בנדו"ד כאשר "יושבת תחתיו ומשמשו ודעתו לגרשה" — אם מהני הודעתו שדעתו לגרשה: י"א שהודעה מהני רק בתחלת הנישואין, ד"א בתחלה נתרצית להיות אצלו לזמן מוגבל סברה וקבלה אבל כשהודיעה אח"כ לגרשה מה לה לעשות ולבה מצטערת בקרבה וקרינן ב' אל תחרוש על רעך רעה", דס"ל כאופן הב' הנ"ל: אבל לדעת כמה פוסקים, עיקר האיסור"י שחורש רעה הוא דוקא כש"הוא יושב לבטח", ולכן "אי מודיע לה שדעתו לגרשה שפיר דמי וקרא הכי דייק אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך הא אינו יושב לבטח דהיינו שמודיע לה לית לן בה"¹², וכאופן הא' הנ"ל.

ג. וי"ל, לדעת הרמב"ם תרווייהו איתנהו ב', היינו שיש ב' דינים באיסור

(9) ל' החלוקת מחוקק אה"ע רס"ק. וכ"ה בבאר היטב שם סק"ב.

בפרישה אה"ע סי' כה אות ל' (הובא בב"ש רסק"ט), דאחר הנישואין לא מהני אם מודיע לה. אבל שם הוא מטעם אחר, דהאיסור הוא משום, בני תשע מדות... בני גרשות הלב'. [וראה בב"ש שם, גט פשוט שם אות ג', מל"מ לרמב"ם הל' איסור'ב שם, ועוד — אם ד' ויושבת... ומשמשו" אירי דוקא בבא עלי, או גם כשלא בא עלי. ואכ"מ].

(10) פ"ח שבהערה 12. אופן הא' בח"מ שם. וראה לקמן שם.

(11) ראה ט"ז אה"ע שם (סק"ט) סק"ב.

(12) ל' הפר"ח אה"ע שם רסק"ט (ומסיים: וכ"כ בתשובת הגאונים בסימן קפח). וכ"ה במאירי סוף גיטין. וכ"ה בהשגות הראב"ד שעל הר"ף סוף גיטין — הובא גם בהגהות רע"א אה"ע שם (מכנה"ג). וכן מפורש בגט פשוט שם אות ד'. וראה ישי"ש יבמות פ"ד ס"ו (בדעת הראב"ד הל' איסור'ב פ"א ה"י. ע"ש).

יושבת . . ודעתו לגרשה" – כי כוונתו כאן היא להגדרת ההלכה והחיידוש דין שבזה, אשר דין זה איסורו הוא משום „אל תחרוש" (ולא מטעם גרימת צער כו') ולכן – „אמי' הודיעה בתחלה" . . מותר¹⁵.

אבל עדיין אינו מיושב לגמרי, כי מפשטות ל' הרמב"ם בהל' איסור¹⁶, „אסור לאדם לישא אשה ודעתו לגרשה שנאמר כו' ואם כו'", משמע דבא להודיע לא רק הגדרת ההלכה שכבר כתבה בהל' גירוי-שין (והאופן שמותר), אלא גם (ובעיקר) גוף האיסור.

גם: לפי הנ"ל דב' ההלכות חלוקות בגדרם – הו"ל להביא האיסור ד, לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה" רק בהל' איסור¹⁷, ביחד עם (המקור מהכתוב ה)היתר, ובהל' גירושין הו"ל להביא רק

הנ"ל (דין אחד מצד הנהגת האדם ודין שני מצד צער רעהו), ומקורם בב' סוגיות הש"ס:

ביבמות (בהבירייתא דראב"י) „לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה משום שנאמר אל תחרוש גוי", קאי בדין האיסור מצד הגנאי של החורש רעה, שזוהי פשטות תוכן הכתוב – עשיית רעה לחבירו במצב שחברו „יושב לבטח אתך", ואיסור זה חל (להרמב"ם) דוקא כאשר הישיבה עם רעהו באה מלכתחילה באופן שחורש רעה, והיינו שזוהי כוונתו בתחלת הנישואין – ע"מ לגרשה לאחר¹⁸:

משא"כ במס' גיטין מחדש רבא, שגם „אם לבו לגרשה והיא יושבת תחתיו ומשמשתו", אין זו הנהגה מתאימה ע"פ הכתוב „אל תחרוש גוי", אמנם זה אינו (כ"כ) מצד גנות ההנהגה של זה החורש רעה, כ"א מפני ששיבתו של רעהו אתו „לבטח" היא מצב בזוי ומצער, מאחר שחורש עליו רעה, וכנ"ל.

[אלא שאין זה פשטות תוכן הכתוב, ולכן דייק בלשונו ולא אמר „אסור משום אל תחרוש גוי" וכיו"ב, כ"א „קרי עלי' אל תחרוש גוי" – שגם על זה יכול אדם לקרות הכתוב „אל תחרוש גוי"].

ומובן שמצד דין זה ד, „אל תחרוש", דהיינו איסור גרימת הצער לרעהו, אינה מועילה הודעה בתחלה כשיושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה. וכנ"ל.

והם הם שתי ההלכות ברמב"ם: בהל' גירושין מביא דינו של רבא (שבמס' גיטין) ד, „לא תהי' יושבת תחתיו כו'" מחמת גרימת צער לחבירו; ואילו בהל' איסורי ביאה מביא (מבריייתא דראב"י) האיסור לישא אשה ודעתו לגרשה. ולכן הוצרך להביא כאן הכתוב „אל תחרוש גוי", ולא כתב גם הדין ד, „לא תהי' יושבת תחתיו כו'".

(13) וכבר שקוט' במקורו דהרמב"ם ובתירוצו קושית הבי"א אה"ע ס"ב על דברי הטור שם, שתלה הדין ד, „אם הודיעה תחלה כו'" בהרמב"ם – „דהרי מבואר הוא בפרק החולץ" (ראה ב"ח ודרישה שם. גט פשוט שם אות ב' מ"מ הל' איסור¹⁶ שם. ועוד). (14) הדין דאם הודיעה שנושאה לימים מותר, הובא גם בסמ"ג ל"ת לקו. רבינו ירוחם נתיב כג ח"ב בשם הרמ"ה (ואם התנה מותר). מאירי יבמות שם. ארחות חיים (להר' אהרן מלונגל) ח"ב ביאות אסורות סכ"ה וכל בו סו"ס עה (ע"ש). ועוד. וראה במקומות שבהערה הקודמת.

(15) ומה שהרמב"ם הוצרך להודיע בפירוש אף שלכאורה מובן הוא מעצמו (ויראה מ"מ שם ד"ה ומ"מ דברי הטור, דגם להר"ף והרא"ש שלא הביאו ההיתר דמודיעה, שרי כאשר מודיעה „ומה שלא הביאו הנהו עובדי דרב ור"נ הוא משום דטעמא דאיסורא הוי משום אל תחרוש . . וממילא נפקא דאם הודיעה שרי שהרי אינה יושבת לבטח עמו כו"). כי כספר הלכות צריך לומר ההיתר באופן ברור. והרי לפי הנ"ל ה"ז מפורש בש"ס (ביבמות שם בעובדא דרב ור"נ). וראה בהנסמן לעיל הערה 13.

וזהו תוכן ההלכה שבהל' גירושין
 „לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה ולא
 תהי' יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו ל-
 גרשה“, היינו דאף שאין בזה איסור, מ"מ
 אין זה ענין „נישואין“ לאמיתתו ע"פ
 תורה, ולכן „לא ישא אדם כו' ולא תהי'
 יושבת כו' ודעתו לגרשה“.

ולכן ממשיך הרמב"ם באותה ההלכה
 „ולא יגרש אדם אשתו ראשונה אלא אי"כ
 מצא בה ערות דבר שנא' כו' ואין ראוי
 לו למהר לשלח אשתו ראשונה“, כי תוכן
 דינים אלו אחד הוא: גדר ענין הנישואין
 מצד עצמן – „ודבק“, שאינו נותן מקום
 להפכו (פירוד) כלל¹⁶.

אמנם ישנו דין נוסף – ד„אל תחרוש
 על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך“,
 והוא איסור בהנהגות בני אדם זל"ז, וכן
 בהנהגת איש ואשה – ד„אסור לאדם
 לישא אשה ודעתו לגרשה“. ולכן כתב
 הרמב"ם דין זה בהל' איסור¹⁷, בפרק שבו
 מבאר גדרי הנהגות איש ואשה זל"ז,
 ביניהם (וכן כלפי בניהם וכו').

ה. וי"ל, שמקורו של הרמב"ם הוא
 מב' המימרות הנ"ל שבש"ס – הברייתא
 דראב"י במס' יבמות והאיבעי' דר'
 משרשיא (ומענה רבא ע"ז) במס' גיטין:

במס' יבמות בא מאמר ראב"י בהמשך
 לכמה מאמרים ע"ד איסורי חתנות (מצד
 חששות ותקלות שיכולים לבוא מזה) –

(אפילו) שלא גירשה אח"כ ואפ"ה איסורא איכא
 בשעת נישואין להיות דעתו כן.

(21) להעיר מסתימת ל' הרמב"ם, „ולא יגרש
 אדם אשתו ראשונה אלא אי"כ מצא בה ערות דבר
 שנא' כי מצא בה ערות דבר“, ואינו מפרט או ערוה
 או דבר כדעת ב"ה שם (וראה ב"ש אה"ע שם סק"ב
 ואילך. ט"ז שם סק"א). וי"ל כי אין כוונתו כ"כ לגדר
 האיסור שבוה אלא – דאינו מתאים מצד גדר ענין
 הנישואין והגירושין. וראה גט פשוט שם אות ה'.
 מל"מ לרמב"ם שם.

הדין (דמס' גיטין) ד„אם יושבת תחתיו
 כו"?

ד. ויובן בהקדם דיוק בשינוי לשון
 הרמב"ם בין הל' גירושין והל' איסור¹⁸,
 דבהל' גירושין כתב „לא ישא אדם אשה
 ודעתו לגרשה“, ובהל' איסור¹⁹ כתב
 „אסור“¹⁶ לאדם לישא אשה ודעתו לגר-
 שה¹⁷.

ומסתבר לומר, דלדעת הרמב"ם יש
 כאן ב' דינים שונים, דין בהל' אישות
 וגירושין, ודין באופן ההנהגה בין איש
 לאשתו, והוא (בהל' איסור¹⁸) מהכתוב
 „אל תחרוש גוי“.

וההסברה בזה:

מהות וגדר נישואין דאיש ואשה (כד-
 בעי) הוא – בל' הכתוב¹⁹, „ודבק באשתו
 והיו לבשר אחד“, קנין ודבקות תמידית,
 בלי שום פרט המוליך וגורם להפסק
 [וענין הגירושין הוא דבר שמתחדש אחר
 הקידושין והנישואין, שמחליש וסותר
 ועד שכורת הקשר („דבק“) הזה].

אבל כאשר קנין ותוכן הנישואין הוא
 באופן שיש בו פרט היפך של „ודבק“,
 הן בתחלת הנישואין¹⁹ או לאחר זמן, הרי
 זה חסרון בעצם הנישואין²⁰.

(16) לשון „אסור“ מובא גם במס"ג. ובא"ח וכל
 בו שם „אסור לאדם להשהות עם אשתו ודעתו
 לגרשה אם לא כו". ולהעיר מהשינוי בלבוש אה"ע
 סק"ט: בס"ג כתב לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה
 שהוא מטעה אותה כו', ובס"ד כ', „ואם נשאה סתם
 והיא משמשתו . . . והוא יש בדעתו לגרשה עובר על
 לא . . . לא תחרוש כו“.

(17) וראה גט פשוט שם סוף אות ו'.

(18) בראשית ב', כד.

(19) להעיר מרמב"ם הל' גירושין פ"ג ה"ו: אמר
 לסופר כתוב גט פלונית . . . לכשאשאנה אגרשנה
 בו . . . אינו גט מפני שלא היתה בת גירושין ממנו
 כשנכתב גט זה – ראה צפ"ע לרמב"ם שם.

(20) להעיר מט"ז שם סק"א, דודאי מיררי

ותשובת רבא „קרי עלי' אל תחרוש גו' – אין כוונתו דאסור מצד „אל תחרוש“ (כי אז הול"ל „לא תהי' יושבת . . משום אל תחרוש“, או „אסור משום אל תחרוש“ וכי"ב), כ"א – דפסוק זה הוי גילוי מילתא שאין אלו נישואין כדבעי, כי בנישואין כאלו „קרי עלי' אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך“:

ונמצא דהחילוק בין ברייתא דראב"י ביבמות ומאמר רבא בגיטין הוא: ביבמות בא הכתוב „אל תחרוש על רעך רעה גו'“ כמקור הדין ד„לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה“, ובגיטין הרי זה גילוי מלתא בגדרן של נישואין ע"פ תורה, שכל זמן הנישואין „ודבק באשתו“ הוא בשלימות בלי פרט של הפסק כו'.

ועפ"י מובן גם הטעם שלא הביא הרמב"ם בהל' גירושין הא ד„אם הודיעה בתחלה כו' מותר“ – כי ההיתר ב„הודיעה“ הוא רק כלפי האיסור ד„אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך“, אבל אין זה נוגע ומשנה בשייכות להחסרון בגוף גדר נישואין (וגירושין)²⁴, כי גם כאשר מודיעה שדעתו לגרשה, הרי זה גורע בגוף ענין הנישואין (והגירושין)²⁵.

משרשיא לרבא – הוסיף „ש"מ דהיכא דלא מצא בה לא דבר ולא ערוה לכתחלה לא יגרש“.

28) אבל אין בזה איסור כ"א שא"י נישואין בשלימות, ולכן הותר זה כאשר מתכוונים לירש שיהי' פת בסלם ולא יתאוו כו' כמו רב ור"נ ביבמות שם – ראה גט פשוט שם אות ב' בסופו.

29) ע"פ כהנלי' יומתק ביותר מה שהביא הרמב"ם בהל' איסור"ב „ואם הודיעה כו' מותר“ – אף שלכא' מובן הוא מעצמו מגדר האיסור (כנ"ל הערה 15 ממל"מ), כי מצד גדר הנישואין אין לזה מקום (אלא שהאיסור ד„אל תחרוש גו'“ בטל).

ודינים אלו כן הביא הרמב"ם בהל' של-אח"י בהל' איסור"ב שם²² – ובהמשך לזה בא המאמר בנוגע לאיסור כלפי אשתו ד„לא ישא אדם אשתו (אשה) ודעתו לגרשה משום שנאמר אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך“:

אבל בגיטין הוא בהמשך הסוגיא והשקוט בביאור המחלוקת דב"ש ב"ה ור"ע מתי מותר לגרש דילפינן מהכתובים בפ' גירושין²³ „והי' אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר“; וב-המשך לתשובת רבא לשאלת ר"פ „לא מצא בה ערוה ולא דבר מהו“ – „מדגלי רחמנא גבי אונסי' לא יוכל לשלחה כל ימיו כו' התם הוא דגלי רחמנא אבל הכא מאי דעבד עבד“ (ואח"כ ממשיך ב-) ברייתא דר"מ כמה דעות (מדות) בקשר איש ואשה – בשייכות לגירושין).

ולכא' מה שייך בתוך סוגיא זו – שתוכנה: מתי מותר לגרש, ואם הגירושין שין מהני – שאלת רב משרשיא לרבא „אם לבו לגרשה והיא יושבת תחתיו ו-משמשתו מהו“ (יש עונש בדבר או לא?)²⁴ ועוד: הרי מפורש בברייתא דראב"י ד-לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה משום אל תחרוש גו', ומאי מספקא ל' לרב משרשיא²⁵?

ומזה הוכיח²⁶ הרמב"ם, דשאלת רב משרשיא היא אם זהו מעצם פרשת נישואין (וגירושין), ולא רק איסור פרטי מטעם „אל תחרוש גו'“:

22) הכ"ט.

23) פרשתנו כד, א.

24) שם כב, ט.

25) פרש"י גיטין שם.

26) ראה יש"ש שם. ט"ז סק"ב. פר"ח שם סק"א. גט פשוט שם אות ד'. עיין יעקב לע"י שם. ועוד.

27) להעיר שבר"י גיטין שם, לאחר הסיום „מכלל דהכא מאי דעבד עבד“ ולפני שאלת רב

ו. וי"ל בפנימיות הענינים:

איש ואשה בכל פרטיהם למטה, הם בדוגמת (ובאו ונשתלשלו מ) איש ואשה" – זה הקב"ה (איש) ובני ישראל (אשה), כמבואר בארוכה בשה"ש ובמדרז"ל.

וכן הוא בנוגע לנדוד"ד – נישואי (וגי' רושי) איש ואשה, הרי זה בא ומסתעף מהנישואין, כביכול, שבין הקב"ה וכנס"י. וכנוסח הברכה שאומרים בהאירוסין דכאור"א מישראל, "מקדש עמו ישראל ע"י חופה וקדושין". והיינו שחתונתם (קידו- שין ונישואין) של כאור"א מישראל, הרי זה פרט, כביכול, ממקדש עמו ישראל, מנישואין" הכלליים שבין הקב"ה ועמו (כנס").

ועפ"ז יומתק ביותר מה שמגדרי הנישואין הוא – שהם בקשר נצחיים, לפי שנישואי הקב"ה וכנס"י, וכמ"ש ביום חתונתו (של הקב"ה עם בני"ה זה מ"ת, הוא קשר נצחי (שא"א להיות בזה)³² הפסק ח"י).

ז. אמנם, ע"פ משנת"ל בגדר האיסור ד"לישא אשה ודעתו לגרשה" – שזהו (לא רק הנהגה מגונה מצד האיש, אלא) חסרון בעצם הנישואין – צריך ביאור בנישואי הקב"ה וכנס"י:

ידוע, שכללות ענין הגלות הוא בדוג' מת ענין הגירושין³³, וכדאיתא במדרש "דנתי אותם בגירושין"³⁴. וכדאיתא ב-

גמרא³⁵, "תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל לנביא כו' אשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום"; ומכיון שהקב"ה ידע שיהי' ענין הגלות – הרי נמצא שיש בזה, כביכול, משום "לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה"?

בפשטות י"ל שאין שייך לומר בזה ש"דעתו לגרשה", כי כל ענין הגלות הוא רק תוצאה מהנהגת ישראל, ויש בזה בחירה חפשית בשלימות, ורק "מפני חטאינו (שלנו) גלינו מארצנו", ולולא החטאים שלנו לא היו כלל הגירושין.

[ואף שמפורש בתורה³⁶, "כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ והשחתם וגו' והפיץ ה' אתכם בעמים גו'", שנאמר בלשון ודאי (שכן יהי' בפרעל), והרי התורה קדמה לעולם³⁷, ונמצא דכבר בעת מ"ת ה' כביכול, "בדעתו לגרשה" לאחר זמן (כאשר, "נושנתם בארץ גו") –

אין זו שאלה, כי (א) פסוקים אלו נאמרו לאחר מ"ת, בשנת הארבעים, וכל זמן שלא נתגלה בדיבורו של הקב"ה³⁸, עדיין יכול להיות בזה שינוי; וגם (ב) אפילו אם נאמר שנחשבים כ"דיבור", ואפילו לאחר שנאמרו בפועל, הרי כתב הרמב"ם³⁹ בנוגע לדברי פורעניות שה- נביא אומר, "אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו... שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ורחמים על הרעה, ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם".]

אבל עדיין אינו מיושב כל צרכו, כי מאחר שסו"ס ידע הקב"ה בעת מ"ת

(30) אלא שאפשר (ולפעמים) מחדש קנין חדש "גט ומיתת הבעל" (ריש קידושין).

(31) תענית כו, ב (במשנה). וראה במדב"ר פ"ב, ח (בסופו).

(32) משא"כ בקשר הנעשה ע"י בנ"א.

(33) וראה מהר"ם ש"ף בסוף מס' גיטין.

(34) ב"ר פייט, ט. פתיחתא דאיכ"ר ד (וש"ג).

וראה יפ"ת השלם ונזר הקדש לבר' שם. מהר"ם

ש"ף שם. וראה ימ"ג, ג, ח: שלחתי ואתן את ספר

כריתותי אלי'.

(35) סנהדרין קה, א. וראה בכ"ז לקו"ש ח"ט ע'

146 ואילך. וש"נ.

(36) ואתחנן ד, כה ואילך (הקריאה דת"ב).

(37) ראה פסחים נד, א. ב"ר פ"א, ד. וש"נ.

(38) ראה מדרש תהלים ט, א. תו"ח תולדות יג, ג

ואילך. ועוד.

(39) הל' יסודות פ"י ה"ד.

ושמעת בקולו⁴¹, שעיני מתגלה קשר „ודבק“ עמוק יותר, שגם בהיות בניי נפוצים בעמים, הם אשתו של הקב"ה ודבוקים עמו.

ועל ידי שבניי מתנהגים כ„אשה כשרה“ ומראים דביקותם בה⁴² (בקיום התומצ) הרי, מדה כנגד מדה, גם הנהגת הקב"ה עם ישראל היא באופן כזה, ש- (אפילו) כל העמים רואים שאין גירושין בין הקב"ה ובניי, ורואים בעליל שמירת והשגחת הקב"ה על ישראל, והוא יתברך ממלא את כל צרכיהם (שארה כסותה ועונתה⁴³) באופן שגם בסוף זמן הגלות ישנו „רב טוב לבית ישראל“⁴⁴ כפשוטו,

והולכים תיכף ומיד אל הגאולה האמיתית והשלימה, שאז תהי' בגלוי שלימות הנישואין בין הקב"ה וכנס"י „והי' ביום ההוא נאם ה' תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי“⁴⁵, בביאת משיח צדקנו בעגלא דידן ממש.

(משיחות ש"פ קרח תשמ"ה, ל"ג בעומר תשמ"ו)

שיהי' ענין הגלות, א"כ גם את"ל שאי"ז בגדר של „דעתו (ורצונו) לגרשה“ – כי ניתנה הבחירה לאדם להתנהג באופן שלא יהי' גלות (וזהו רצונו של הקב"ה) – מ"מ, הרי סו"ס לא נעשו הנישואין (מצדו יתברך) באופן של קשר של קיימא, קשר נצחי – ונמצא שיש חסרון ח"ו בנישואי הקב"ה וישראל?

ת. והביאור בזה:

בגמ' שם⁴⁶ ממשיך שהקב"ה משיב לכנסת ישראל „אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתי“, היינו שלא הי' גירושין (ספר כריתות).⁴⁷

ועכצ"ל, דזה שאיתא בגמ' שם לפני⁴⁸ „תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל כו' אשה שגרשה בעלה כו'“, ה"ו מפני שגלות הו"ע של גירושין (רק) מצד כנסת ישראל, שבזמן הגלות אין בניי מרגישים קירובו של הקב"ה אליהם, ולכן טוענים שזהו מצב של „אשה שגרשה בעלה“;

אבל האמת הוא, שגם בזמן הגלות לא נפסקו ח"ו הנישואין בין הקב"ה וכנס"י (אלא שלא נראים באופן גלוי).

ואדרבה, כל הכוונה של ההסתר פנים בזמן הגלות, „ואנכי הסתר אסתיר פניי“⁴⁹, היא רק כדי שיהי' „ובקשתם משם את ה' ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך . . . ושבת עד ה' אלקיך

(41) ואתחנן שם, כט ואילך.

(42) משפטים כא, יו"ד. וצריך לזהר מאד כו' שלא לצערה כו' ויהא זהיר בכבודה (שו"ע אדה"ז הל' אונאה בסופו).

(43) ישעי' סג, ז – הפטרה האחרונה ד„שבעה דנחמתא“.

(44) הושע ב, יח. וראה שמו"ר ספטי"ו „העולם הזה אירוסין . . לימות המשיח יהיו נישואין“.

(45) וילך לא, יח.

תבא

יש מפרשים¹ כוונת הספרי „שמיד יבואו לארץ“, כלומר, שמיש בספרי „מיד“ לא קאי על חיוב הבאת בכורים, אלא הוא בנוגע (בשורת) הביאה לארץ, ש„מיד – תבוא אל הארץ“.

[ולפירוש זה מובן גם המשך הדרשות בספרי, שלאחרי דרשה זו („אין והי' אלא מיד“) ממשיך: „כי תבוא אל הארץ – עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה תיכנס לארץ“ – ששתי הדרשות בענין הכניסה לארץ קשורות ובאות בהמשך זל“ז, והיינו, שהחידוש בהבטחה זו ד- „תיכנס לארץ“ לגבי ההבטחות הקודמות אודות ביאת הארץ הוא בזה, שבזכות עשיית (קבלת) „מצוה האמורה בענין“, יכנסו לארץ מיד²].

בספרי שלפנינו. וראה ספרי הוצאת פינקלשטיין (שם). וראה השקו"ט במפרשי הספרי בפ' דרשת הספרי שלאח"ז „וירשתה וישבת בה, מה שחירש תכבש ותשב“. וראה לקמן בפנים והערה 8.

7) זית רענן על היל"ש כאן (וכ"פ בתולדות אדם לספרי כאן. ועוד).

בפ' הב' תי', מיד אחר ירושה ושיבה³. וראה גם מלבי"ם כאן דשולל שאיז להיות מנוחה (כנס"פ תצא). וראה ראב"ע כאן [להעיר מלשון הרמב"ן] כאן „לאחר שכבשו וחלקו מיד דכברי רש"י“ (אלא ש- כוונתו – קודם שנבחר הבית) – אבל פשוט לשון הספרי לכאורה משמע „מיד“ אחרי הביאה לארץ.

8) שהרי העש' בפועל היתה רק לאחר שנכנסו לארץ (ראה גם ש"ך עה"ת כאן). וראה ספרי (הובא בהערה 6) לעיל פ' ראה (יא, כט) „אין והי' אלא מיד, כי יביאך קבל עליך מצוה האמורה בענין בשכר שתבוא ותירש“. וראה מפרשים שם.

[ובזית רענן כאן „בשכרה – פי' בשבילה“, כלומר, עשו מצוה זו לאחר ירושה ושיבה כי בשבילה אתם נכנסים לארץ].

9) ועפ"ז מתורץ בפשטות מקור דרשה זו „אין

א. בספרי ריש פרשתנו נדרש הפסוק „והי' כי תבוא אל הארץ“ – „אין והי' אלא מיד“. ומשמעות הדרש, לכאורה, שחיוב מצות ביכורים (שבו מדבר ב- פרשה זו) חל מיד בבואם לארץ.

ולכאורה תמוה (כמו שהקשו במפר- שי"ם) – הרי מפורש בהמשך הכתוב „ו- ירשתה וישבת בה“, שאין חייבים בבכ- רים עד לאחר ירושה ושיבה (דהיינו כיבוש וחלוקת הארץ), כמובא בפרש"י כאן, וכמפורש במס' קידושין⁴ דגבי בכורים כו"ע מודי שלא נתחייבו עד לאחר ירושה ושיבה⁵.

1) יש אומרים אשר ע"פ המסורה חסר כתוב בתורה – וראה (ע"ז ט, א"ב) תנא תוספאה (ובערוך ע' ספר (הב') – הובא עה"ג שם, ע"א. וראה גם רש"י שם ובסוף הע' כשמעתיקים בתושבע"פ, ובכתיבת פי' הכתובים.

2) וראה ראב"ע כאן.

3) ראה ספרי דבי רב לספרי (ושם) „כתב מהר"ח .. דל"ג ליי". אבל מסיים „דחוק גדול למ' חוק כל זה מהספרים“. זרע אברהם. מלבי"ם. צפע"נ (להרגצו"ב) עה"ת. ועוד.

4) ראה לקמן בפנים ריש סעיף ג. וש"נ.

5) לו, ב.

6) בס' בני יצחק (שאלוניקי, תקצ"ז) פי' דל- שיטת הספרי חיוב בכורים הוא מיד בבואם לארץ, ומש"נ „וירשתה וישבת בה“ היינו כדרשת הספרי שלאח"ז – „עשה מצוה כו' שבשכרה תיכנס לארץ“ (וע"ד קידושין שם בסוף העמוד), שעשיית מצוה זו (מיד) „היא הגורמת לך לרשת אותה וישבת בה“ (וראה גם משמרת הקודש על פרש"י ריש פרשתנו).

אבל פשוט ל' הספרי „כי תבוא .. שבשכרה תיכנס לארץ“ משמע שהשכר הוא ביאת הארץ (ולא – ירושה ושיבה). ובפרט שמשנה מל' הספרי לעיל (פ' ראה יא, כט) „בשכר שתבוא ותירש“ (כ"ה)